

Soolist ebavõrdsust märgatakse, probleemiks ei peeta ja lahendusi ei teata - Eesti õpetajate hoiakud ja arvamused seoses soolise võrdõiguslikkusega

Ülle-Marike Papp, Riina Kütt

Sissejuhatus

Tegelemine sooaspektide ja soolise ebavõrdsusega haridusvaldkonnas on saanud ühelt poolt tõuke humanistliku pedagoogika ja demokraatia arendamise paradigmat, teisalt aga vajadusest tagada inimõiguste kaitstus ning riikide majandusliku arengu suutlikkus.

Aktuaalsed hariduspoliitilised väitlused Euroopas toimuvad selle üle, kuidas globaliseerivas teadmusühiskonnas tasakaalustada majandusliku konkurentsivõime ja sotsiaalse sidususe põhimõtted. Vaieldamatult on küsimus nii iga inimese isiksuslikust arengust kui ka riikide väga pragmaatilisest vajadusest kasutada efektiivselt oma inimressurssi. Ühiskonda, milles sooline ebavõrdsus ja diskrimineerimine, vastandamine ja soostereotüüpsed rolliootused piiravad tütarlaste ja poiste, naiste ja meeste arengut isiksustena, ei peeta arenemis- ja konkurentsivõimeliseks, sotsiaalselt turvaliseks ja jätkusuutlikuks. Haridus on üheks valdkonnaks, kus uusi väärtusi ja ideid saab teadlikult suunata.

Eestis nagu kõigis post-kommunistlikes Ida-Euroopa maades on suhtumine sugude võrdsusesse, inimõigustesse, naiste ja meeste võrdse kohtlemise normidesse alles arenemas. Kuigi käesolevaks ajaks on sugude võrdsuse küsimus tõusnud nii avalikkuse kui poliitikute huviorbiiti, on arvamused ja seisukohad senini vastandlikud, ei põhine mitte teadmistel ja analüüsidel, vaid eelarvamustel, hirmudel ja soosteretüüpidel.

2012. a. kevadel korraldatud hariduskonverentsil konverentsil "Koolivõrk korras: kuidas edasi?" nentis M. Lauristin, et Eesti ühiskond ja ka haridus on veel tänagi suhteliselt traditsiooniline ja kultuuriliselt suletud, sealhulgas eriti konservatiivne soorollide taastootmisel⁴².

⁴² Lauristin, M. Õpilane ja õpetaja. Ettekanne konverentsil „Koolivõrk korras – kuidas edasi. 11.aprill, 2012. <http://www.kogu.ee/harta/harta-2011-3/haridus-2/konverents-koolivork-korras-kuidas-edasi/>

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Teadmised soost kui ühiskonna põhikategooriast ja soolisest võrdõiguslikkusest ei kuulu otseselt üld-ega kõrghariduse ainekavade hulka, seda ka õpetajakoolituses. Õpetajaskonna olukorrast, ettevalmistusest arutades aga rõhutatakse, et „õpetaja on kultuuri ja ühiskonna arengu seisukohalt nii oluline isik, et tema haridust ei saa jätta juhuse ning sissejuurdunud, kuid iganenud harjumuste ja stereotüüpide hooleks.“⁴³

Sootundlik lähenemine õppe- ja kasvatustöös eeldab, et teadvustatakse soost lähtuvat ebavõrdsust⁴⁴, aga ka sotsiaalseid ja muid probleeme, mis soolise ebavõrdsusega kaasnevad.

Projekti „Kas lapsed või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks“ käigus viis AS Saar-Poll 2011.aasta sügisel läbi küsitluse. Uuringu valim koostati Eesti Hariduse Infosüsteemi 2010/2011. õppeaasta andmete põhjal, järgides koolide suurust õpilaste arvu järgi ning koolide maakondlikke, linn-maa ning kooli tüübi (põhikool/gümnaasium) proportsioone. Saamaks võimalikult laiapõhjalisi vastuseid, viidi küsitlus läbi 142 koolis; küsitleti nii algkooli, põhikooli kui ka gümnaasiumiõpetajaid, kokku 204 isikut, neist 64% naisõpetajaid ja 36% meesõpetajaid. Selleks, et rakendada kogu võimalikku statistiliste analüüsimeetodite arsenali, nt. selgitamaks välja, mis iseloomustab tüüpilisi õpetajagruppe, või kas arvamused ja hoiakud on seotud nt. kooli olukorraga, on aga vaja suuremat valimit.

Küsitlus oli ka omamoodi pilootuuringuks koolidele soolise võrdõiguslikkuse auditis kasutatava näidisküsimuste väljatöötamisel

Küsimustiku teemadering puudutas peamiselt neid aspekte, mis on selgunud rahvusvahelistest uuringutest, olles enam keskendunud sooliste stereotüüpide ja soorolliootuste väljaselgitamisele ning õpetajate koolitusvajaduse hindamisele.

Souuringutest selgunud seaduspärasused - küsimustiku koostamise lähtekohad

Soolisuse sotsiaal-kultuurilist, psühholoogilist ja bioloogilist aspekti hariduses on analüüsitud aastakümneid erinevate teooriate raames ja vaatenurkadest.

Uuringutest on selgunud, et õpetus ja kasvatus ei ole kunagi sooliselt neutraalsed ega ka mitte võrdsed ja õiglased. Poiste ja tüdrukute sooline kuuluvus mõjutab seda, kuidas nad tajuvad ühiskonda ja võimalusi, mida see neile pakub. Õpetajate ja õpilaste soolised eelarvamused ja stereotüübid, mis läbivalt ilmnevad õppetöös, klassiruumis ja koolis, on enamasti teadvustamata, neile toetuv käitumine ettevatsematu ning tahtmatu. Seetõttu piirab sooaspekti mitteamestamine valikuvõimalusi ja mõjutab negatiivselt õpilaste sooidentiteeti, õppeedukust, võimeid, oskusi ning enesekindlust^{45,46}.

⁴³ Ruus, V.-R. , Sarv, E.-S. (Koost.) Õpetaja esmaharidus Olukord ja probleemid 21. sajandi algul Tallinna Ülikool, 2010. Arvutivõrgus:

<http://www.tlu.ee/files/arts/11337/%C3%B5pet62e02182b7cda1592ae5c5c4e6988f25.PDF>

⁴⁴ Guidebook on good practicies. Making Visible: Good practice in gender sensitive teaching and counselling in vocational education, University of Helsinki, 2008 Arvutivõrgus:

<http://www.hyvan.helsinki.fi/visible/results.php>

⁴⁵ Skelton, Ch. Boys and Girls in Elementary School *In: The SAGE Handbook of Gender and Education*. Christine Skelton, Becky Francis, Lisa Smulyan (Eds.).SAGE Publications: London.2006 p. 139-151

⁴⁶ Davidson, K.,G. And Frank, B.W. Masculinities and Secondary Schooling in Handbook on gender and education, *In: The SAGE Handbook of Gender and Education*. Christine Skelton, Becky Francis, Lisa Smulyan (Eds.).SAGE Publications: London.2006 p. 152-165

1970.- 1980.-te aastate kriitilised soouuringud USA-s ja Põhjamaades on välja selgitanud, kuidas soostereotüübid ilmnevad kooli ruumikasutuses, õppematerjalides ja õpikutes, koolikultuuris kehtivates normides, suhtlemises – st. kooli formaalses ja mitteformaalses tegevuses. Sel perioodil võeti laialdaselt kasutusele ka variõppekava mõiste.⁴⁷ Suur osa uuringud olid suunatud ka õpetajate stereotüüpsete suhtumiste väljaselgitamisele⁴⁸ Soomes läbiviidud uuringutest on, selgunud, millised on need tavad ja kombad, kirjutamata normid ja eelarvamused, mille abil ikka ja jälle rõhutatakse tüdrukute ja poiste erinevusi ning antakse neile ka erinev staatus⁴⁹.

Vaatamata sellele, et sugude võrdsuse teema on Soomes olnud pidevalt päevakorral, seatud eesmärgiks valitsuste tegevuskavades, haridusvaldkonnas ellu viidud erinevaid programme ja projekte, sugude võrdsuse temaatikagi integreeritud ainekavadesse, on sooliselt stereotüüpset käsitlused õpilastest ikkagi juurdunud sügavasti koolide argiellu⁵⁰, ⁵¹. Ka Soome õpetajad räägivad tublidest ja usinatest tüdrukutest ja andekates poistest. Levinud on veendumus, et sooliselt neutraalne haridus ja kasvatus tagab tüdrukute ja poiste võrdse kohtlemise ja õigluse. Õpilastest mõeldakse nende individuaalsete erinevuste abil ning nende erineva kohtlemise aluseks peetakse isiksuslikke omadusi, taibukust, motivatsiooni ja hoiakuid.⁵² Uurijad on seisukohal, et sooteadlik, soolise võrdõiguslikkuse eesmärkidest lähtuv kasvatus pole õpetajakoolituses olnud piisava tähelepanu all.

Mujal tehtud uuringute põhjal võib väita, et õpetajate soostereotüüpne suhtumine väljendub erinevates ootustes poistele ja tüdrukutele⁵³ Seejuures kalduvad õpetajad eraldama poistele suuremat tähelepanu (sh. ajalisi ressursse), andes neile rohkem tagasisidet, enam rääkimisaega, aga ka aega mõelda vastuse üle kauem. Selgunud on, et õpetajad peavad poisse huvitavamateks, taibukamateks ja omapärasemateks kui tüdrukuid. Seejuures õpetajad ise ei märka, kui ebavõrdselt nad oma tähelepanu eri soost õpilastele jagavad. Ka õpilased peavad sellist olukorda normaalseks. Poisid on keskpunktis nii heas kui halvas. Tüdrukud jäävad pigem eemaltvaatajateks ja tajuvad klassis

⁴⁷ Reedik, E. Variõppekava mõiste ja selle kujunemine. Haridus nr. 3-4, 2009 lk 21-23.

http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/3_42009/21-23.pdf

⁴⁸ Kelly, A. 1988. Gender Differences in Teacher-Pupil Interactions: a Meta-Analytic Review. Research in Education, no. 39, 1-23., viidatud: FAROOQ M.,U. Examining Gender Differences in Teacher-Student Interactions Based on the Sinclair-Coulthard Model: Formulation of the Problem, 2009 Arvutivõrgus: [http://library.nakanishi.ac.jp/kiyou/gakugei\(5\)/04farooq.pdf](http://library.nakanishi.ac.jp/kiyou/gakugei(5)/04farooq.pdf)

⁴⁹ Gender and Education. (and Employment). Gendered imperatives and their implications for women and men - lessons from research for policy makers An independent report submitted to the European Commission by the NESSE networks of experts European Commission, 2009. Arvutivõrgus: <http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/gender-report-pdf>

⁵⁰ Lahelma, E. Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa. Helsinki: Yliopistopaino.1992

⁵¹ Lampela, K.. Sukupuolineutraalisuus oppilaitoksissa. Opettajien, rehtoreiden ja koulutoimenjohtajien näkemyksiä oppilaan sukupuolesta. Opetushallitus.1995 Helsinki: Yliopistopaino

⁵² Syrjäläinen Eija. (2010). Sukupuolietietoista tasa-arvokasvatusta koulun arkeen. TASUKO-projekti. TASUKO on internetsivut (<http://wiki.helsinki.fi/display/TASUKO>);

Syrjäläinen Eija, Kujala Tiina. (2010). Sukupuolietietoinen tasa-arvokasvatus - vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Markku Suortamo, Liisa Tainio, Elina Ikävalko, Tarja Palmu ja Sirpa Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 25-40.

⁵³ Salokangas, T. L., Teknillinen koreakeakoulu opiskeluympäristönä tasa-arvon näkökulmasta. Pro-gradu tutkielma, 2002, Arvutivõrgus: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosps/pg/salokangas/teknilli.pdf>

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

suhtlemist igava ja kohustuslikuna. Tütarlaste õpiedu seostatakse töökuse ja kohusetundega, poiste edu aga andekuse ja taibukusega. Nii kasvab poiste enesekindlus ja tüdrukute enesekindlus, vaatamata heale õppeedukusele väheneb. Järk-järgult õpivad nii poisid kui ka tüdrukud ära selle, kumb sugupool on tähtsam⁵⁴.

Uuritud on ka seda, et hindamiselgi saab poiss sama soorituse eest kõrgema hinde kui tüdruk⁵⁵

Eestis puuduvad haridusvaldkonnas sellised soouuringud, mis aitaksid arvestada sugupoolte aspekti hariduspoliitiliste otsuste tegemisel, õpetajate ettevalmistamisel ja igapäevaste kooliprobleemide lahendamisel. Keskendatud on küll tütarlaste ja poiste erinevale õppeedukusele, täheldatud, et enamik kõrgkoolide lõpetajaid on tütarlapsed ja enamik põhikoolist väljalangejaid poisid, aga õpetajate hoiakuid seoses soolise võrdõiguslikkuse edendamise eesmärkidega põhjalikult uuritud ei ole.

Rahvusvaheline õpetamise ja õppimise uuring⁵⁶ - TALIS, on esimene rahvusvaheline võrdlusuuring, milles uuriti ka Eesti 7.-9. klasside õpetajaid ja nende töökeskkonda, saamaks teavet õpetamise ja õppimise ning koolijuhtimise tõhustamiseks. Sellest ilmses, et Eesti õpetajate poolt hinnatud ja kontrollitud range distsipliin ei taga ei nende ega õpilaste rahulolu, samas kui võrdsust ja kvaliteeti rõhutavate hariduspoliitiliste suundumustega Skandinaaviamaades suudetakse hoida klassikorda, kaotamata seejuures häid suhteid õpilastega, mis kaasaegses õpikeskkonnas on olulise tähtsusega. Rahvusvaheliste PISA ja TALIS uuringute kokkuvõttena on hoopis märgitud, et Eesti „õpetajad: ei naudi oma tööd; ei mõista kooliõppekava eesmärke ega ole rahul oma edusammudega õppekava täitmisel; pole rahul õpilaste tulemustega; pole rahul laste suhtumisega õppimisse ja vanemate osalusega koolielus“⁵⁷

Rahulolematuse üheks põhjuseks on kindlasti hariduse ja õpetajate üha väiksem väärtustamine ühiskonnas – õpetajat nähakse pigem haridusteenuse pakkujana kui inimestele elus hakkamasaamiseks võrdsemate võimaluste kujundajana. Hoopis uurimata on aga see, kuidas on kujunenud õpetajate endi sooidentiteet, kuivõrd on selle kujunemisel olnud määravaks kooli kui organisatsiooni „sooline kord“, mis mõjutab õpilaste kõrval ka õpetajaid.

Projekti „Kas lapsed või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks“ raames läbiviidud küsitluse andmete põhjal saab kirjeldada, kuivõrd ja millised arusaamad soolisest ebavõrdsusest ja võrdõiguslikkusest on valdavad õpetajaskonna hulgas. Artiklis kirjeldatakse õpetajate hoiakuid ja suhtumist soolise võrdõiguslikkuse normidesse, sugupooltele omistatavaid omadusi ning ootusi ja soolise ebavõrdsuse ilminguid kooli argielus. Ühtlasi tuuakse välja, kuidas suhtutakse hariduse ja kasvatuse eesmärkidesse ning hariduspoliitikasse ning milles nähakse võimalusi soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks.

---

⁵⁴ Ibid

⁵⁵ SPEAR, M.G. (1983). "Sex bias in Science Teachers' Rating of Work and Pupils Characteristics", paper given at second Girls and Science and Technology Conference, reports of the Institute of Physics, University of Oslo, September 1983., viidatud: Blaya, C., Debarbieux, E., Rubi, S. Gender and violence in schools: Background paper prepared for the Education for All Global Monitoring Report 2003/4 Gender and Education for All: The Leap to Equality. Arvutivõrgus: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001467/146752e.pdf>

⁵⁶ OECD's Teaching and Learning International Survey.

⁵⁷ Henno, I. Üldistusi PISA 2006 ja TIMSS 2003 tulemuste kohta, REKK. Arvutivõrgus: http://www.oppekava.ee/index.php/Materjalid_ja_viidad

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Suuremate erinevuste ilmnemisel võrreldakse nais- ja meesõpetajate, eesti- ja venekeelsete koolide ning erinevatesse vanusegruppidesse kuuluvate respondentide arvamusi ja hoiakuid.

Ka küsitluse tulemustes peegelduvad sageli teadvustamata, sõnastamata ja reflekteerimata omaks võetud uskumused, sageli pigem meemid⁵⁸, käibefraasid ja väljendid, mida kultuur ja keelekasutus on säilitanud. Nende järgimine ei pruugi sugugi olla seotud konkreetsete õpetajate käitumisega reaalses situatsioonis. Tulemused näitavad ikkagi üldisi trende ja arvamusi, mida ühiselt siis kas rohkem või vähem jagatakse.

Tulemustest võib olla kasu nii õpetajakoolituse sisu üle otsustajatel kui ka tegevõpetajatel. Seda eriti uute õppekavade rakendamisel, mis nõuab ka selle teadvustamist, kas ja kuidas vahendatakse kas siis stereotüüpeid, aegunud või hoopis kaasaegsete seisukohtadega kooskõlalisi veendumusi.

1. Õpetajate teadlikkus ja suhtumine soolise võrdõiguslikkusega seotud normidesse.

Soolise võrdõiguslikkuse seadusega on ennast kurssi viinud veidi enam kui viiendik õpetajatest (22,1%), sama suur hulk vastanutest väidab, et on ise püüdnud analüüsida, milles sooline ebavõrdsus väljendub. Valdav enamus (82,8%), on lugenud teemavaldkonnast üksikuid artikleid, vähem kui pooled arutanud soolise võrdõiguslikkuse teemat kolleegidega. 16,2% vastanutest on otsinud lisamaterjali kirjalikest allikatest, internetist, 12,7% osalenud teemakohastel koolitustel.

Teadlikkus soolise võrdõiguslikkuse seaduses sätestatud normidest on sama vähene kui see on olnud eelnevates uuringutes riigiametnike⁵⁹ ja töandjate⁶⁰ hulgas.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduses sätestatud normide vähesele tundmisele viitab osaliselt ka see, et väitega, et kooli juhtkond peab vastutama nais- ja meesõpetajate võrdse kohtlemise eest, oli nõus vaid 48,5% vastajaid.

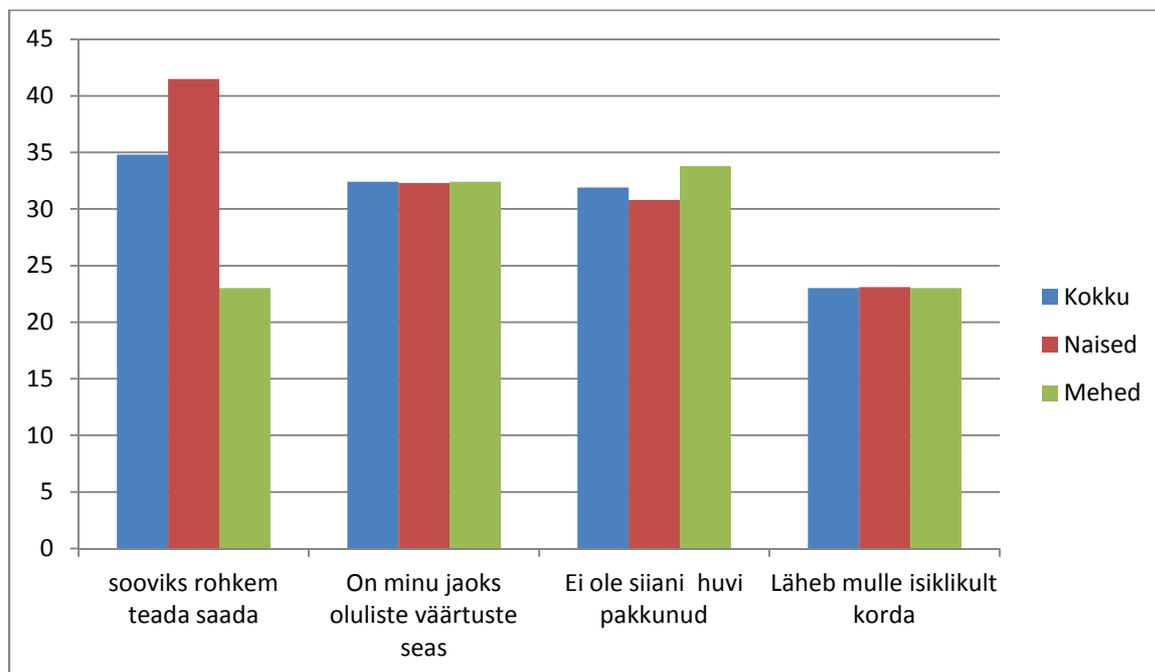
Soolise võrdõiguslikkuse teemast sooviks rohkem teada saada 34,8% vastanutest (naisõpetajatest 41,5%, meesõpetajatest 23,0%), Iga kolmanda vastaja jaoks on sugude võrdsus oluliseks väärtuseks ja 23% vastanute jaoks on sellel ka isiklik tähendus. Nende hulgas, keda teema huvitab, on rohkem nais- kui meesõpetajaid. Kolmandik tunnistab, et teemavaldkond pole seni erilist huvi pakkunud.

⁵⁸ Meem on idee, tava, kujund, väljend vms. infokogum, mis inimkultuuri keskkonnas valdavalt imiteerimise, kordamise teel (ka põlvkonnalt põlvkonnale) levib.

⁵⁹ Kirch, M., Kuhl, M., Sellach, B. (2005). Capacities of the Estonian civil servants in the field of Gender Mainstreaming. Pre-training and post-training study prior and after training of civil servants Phare

⁶⁰ Alas, R., Kaarelson, T. Tallinn: Erasektori juhtide teadlikkus, praktika ja suhtumine võrdõiguslikkuse normidesse ning nende edendamisse. Analüüs. Estonian Business School. 2007.

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Joonis 1. Õpetajate hoiakud soolise võrdõiguslikkuse teema suhtes

2. Soolisusega seotud probleemide teadvustatus koolides

Küsitlusest selgub, et soolisusega seotud teemadel räägitakse koolis kõige sagedamini seoses meesoost õpetajate vähesusega (71,1 %).

Veidi harvem on kõneaineks poiste ja tüdrukute erinev käitumine (52,0 %), poiste suurem väljalangevus põhikoolist (49,5 %), hariduse feminiseerumine (48,0 %), poiste ja tüdrukute erinev õppeedukus (45,6 %), ja poiste lühemaks jääv haridustee (43,6 %).

Üldhariduskooli järgsed teemad on kõneaineks tunduvalt harvem. Sellisteks on neidude ja noormeeste erinevad haridustee valikud (25,5 %) ja tütarlaste suurem osakaal kõrgkoolis (24,0 %), kuigi üldhariduse eesmärkide aspektist võiks see kuuluda olulisemate hulka.

Seda, kas ja kuidas nimetatud nähtusi aruteludes seostatakse laiemas sotsiaalse keskkonnaga ja sotsiaalsete protsessidega, antud uuringust ei selgu.

Iga teine vastaja (51,5%) on veendunud, et poisid vajavad rohkem aktiivseid õpetamismeetodeid ja elamusi kui tüdrukud, uskudes, et see ühtlasi ka vähendab nende suuremat väljalangemist koolist. 35,8% arvab, et seda võiks vähendada ka senisest suurem meesõpetajate arv koolis.

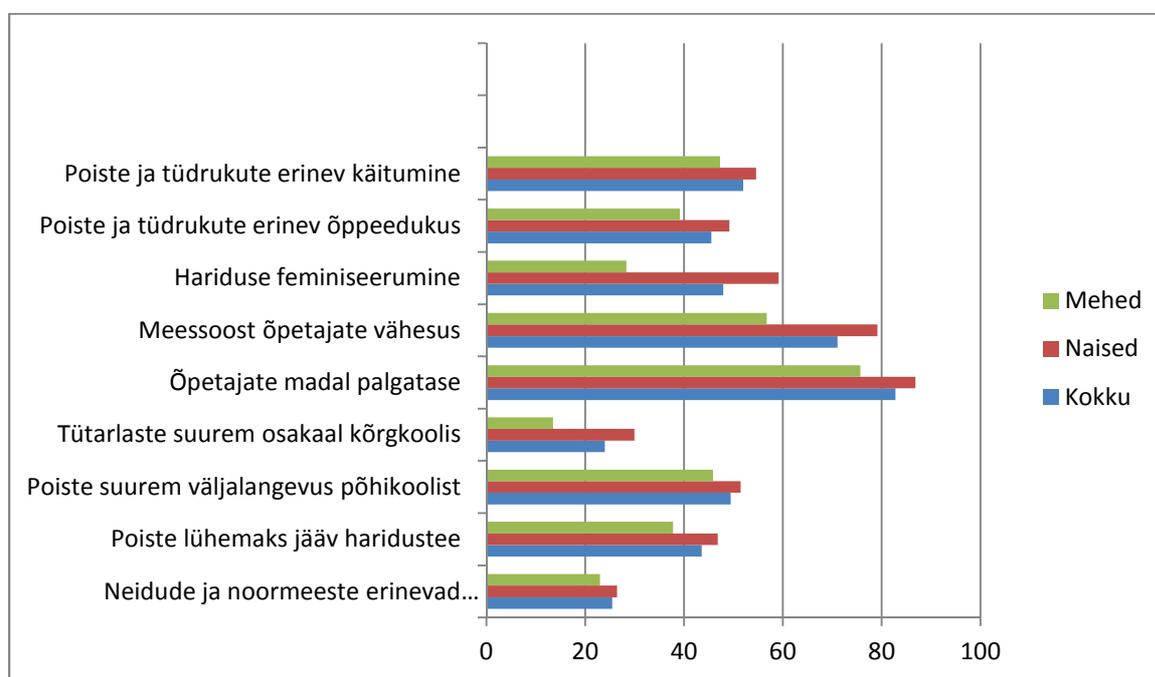
Enam kui kolme aastakümne jooksul tehtud arvukatest soouuringutest hariduses on jõutud aga hoopis järeldustele, et pole poistele või tüdrukutele omasemat õpetamisviisi. Küll aga parandavad laste õpitulemusi sellised õpetamismeetodeid, mis on huvitavad nii poistele kui ka tüdrukutele. Meesõpetajate värbamise vajadusest on räägitud ka avalikus diskussioonis palju, kuigi

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

rahvusvaheliselt puuduvad uuringud, mis lubaks järeldada, et meesõpetajad on poiste jaoks paremad kui naisõpetajad.⁶¹

17,2 % õpetajatest usub, et poiste suurema väljalangevuse põhjuseks on pigem see, et õpilase roll koolis – olla alluv, kuulekas, ei lange kokku ühiskonnas kehtiva mehelikkuse ideaaliga.

75,5 % õpetajatest on seisukohal, et igasuguse väljalangevuse ja kehvade õpitulemuste taga on kodu ja pere toetuse puudumine. On keeruline väita, kas seisukoht viitab sellele, et kool ei saa ega soovi võtta senisest suuremat vastutust, või senistele uurimistulemustele⁶², seega, kas tegemist pigem hariduspoliitikast mõjutatud hoiakutega või teoreetiliste teadmistega. .

Joonis 2. Kooli argielus arutletavad teemad

3. Suhtumine võrdse kohtlemise normide järgimisse.

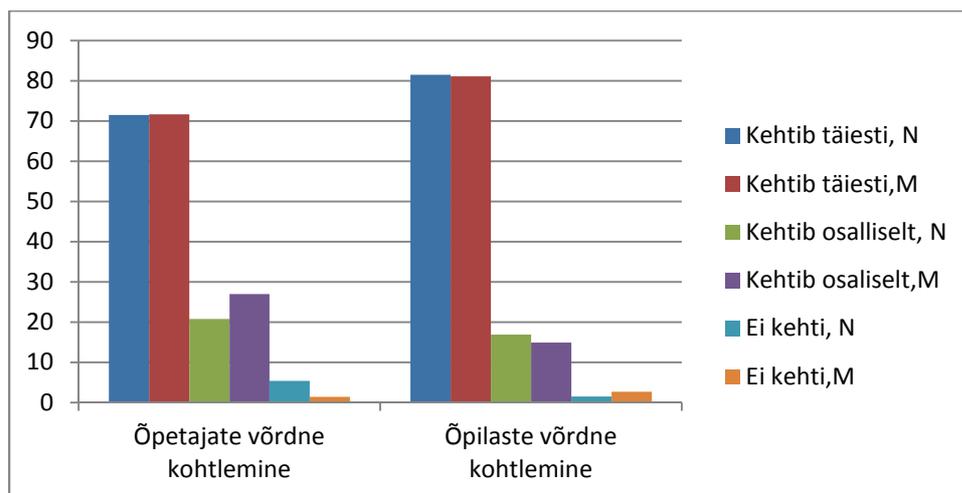
⁶¹ Koutros, M. The Lack of Male Teachers and it's Effect on Student Development, 2010
http://earlyactionresearch.wikispaces.com/file/view/koutros_actionresearch.pdf

⁶² Nassar, K, Rebane, E. Küttis, K., Kitsing, M. Põhikoolist väljalangevus – kus me oleme täna ja mis saab homme. HTM, Tartu, 2002. <http://www.hm.ee/index.php?048181>

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Valdav enamus õpetajatest usub, et poiste ja tüdrukute, naiste ja meeste võrdse kohtlemise normid on ammu omaks võetud ja neid järgitakse, kuigi varasematest uuringutest on selgunud olulised erinevused poiste ja tüdrukute koolielus ja –tajus.⁶³

95,5 % vastanutest usub, et õpilaste hindamine vastab võrdse kohtlemise põhimõttele, samuti on 84,3 % õpetajatest veendunud, et poistele ja tüdrukutele kehtivad ühesugused käitumisharjumised. 68 % vastanutest väidab, et sooline ebavõrdsus pole nende koolis probleemiks.

Joonis 3. Nais- ja meesõpetajate arvamused võrdse kohtlemise normide järgimisest

Kaudse diskrimineerimise määratluse kohaselt on diskrimineerivaks igasugune näiliselt neutraalne säte, kriteerium või tegevus, mis seab ühest soost isikud, võrreldes teisest soost isikutega, ebasoodsamasse olukorda. Selle märkamiseks ja nägemiseks võrreldakse fakte peegeldavaid statistilisi andmeid soo lõikes. Küsitlusega selgitati välja, kui võrd kogutakse ja võrreldakse koolides erinevaid andmeid soo lõikes.

Kooli arengukavadele eelneva sisehindamise raames pole ilmselgelt soo lõikes analüüsitavatele andmetele tähelepanu pööratud, miks muidu õpetajad, kellest enamus (76,5%) on nendes protsessides osalenud, ei teadvusta soopõhise statistika olemasolu.

Enam kui poolte vastajate (60,8 %) arvates puuduvad statistilised andmed nais- ja meesõpetajate koormuste, töötasude, koolitustel osalemise kohta⁶⁴. Kuna ka muid andmeid (nais- ja meesõpetajate lisakohustused, puhkused vms.) ei kasutata ega analüüsita soospektist, võib väita, et ei võrrelda ka

⁶³ Ruus, V.-R., Veisson, M., Leino, M., Ots, L., Pallas, L., Sarv, E.-S., Veisson, A. (2007). Õpilaste edukus, toimetulek ja heaolu koolis. – Eesti kool 21. sajandi algul. Kool kui arengukeskkond ja õpilaste toimetulek. Koost M. Veisson ja V.-R. Ruus. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, lk 17–58.

⁶⁴ Nimetatud andmed sisestatakse iga kooli poolt Eesti Hariduse Infosüsteemi - registrisse, mis koondab kõiki haridussüsteemi puudutavaid andmeid.

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

koormusi, palkasid ega koolituste teemasid ja mahtusid selleks, et soolise ebavõrdsuse ilminguid üldse märgata. Andmetest, mida EHIS-le esitatakse, on teadlikud vaid 15,7 % õpetajatest. Teine, sama suur osa (14,7 %) vastanust tunnistab, et nad ei tea statistiliste andmete olemasolust.

Kolmandik õpetajatest väidab, et nende koolis võrreldakse nais- ja meessoost õpilaste arvu kooli vastuvõtmisel, klassi koosseisu hindamisel ja koolitee katkestamisel. Viies küsitletutest arvab, et seda tehakse ka seoses kooli lõpetamise, eriala- ja huviringides ning spordis osalemisega.

Enam kui pooled vastanutest on seisukohal, et koolidel pole andmeid selle kohta, milliseid aineid ja valikaianeid õpivad tütarlapsed, milliseid poisid. Samuti pole enam kui pooltel koolidel soo lõikes võrreldavaid andmeid ka osalemise kohta õpilasorganisatsioonides, õpilasomavalitsuses ega kooli ühisüritusel.

Vanemasse eagruppi kuuluvate õpetajate seas on noorematest siiski enam neid, kes arvavad, et andmeid kogutakse statistiliseks aruandluseks.

4. Soolise vägivalda ilmumine koolis.

Kõige rohkem on kuulnud ja peetakse ka vägivaldaks vastassoost õpilaste togimist või tõukamist (86,3 %), nende asjade äravõtmist, peitmist, pildumist või lõhkumist (80,9),

Õpetajatele pole märkamata jäänud nilbete ja/või seksistlike väljendite kasutamine (75 %), kaasõpilaste narritamine või pilkamine kehaehituse või muude erisuste tõttu (89,0), löömine ja peksmist (64,2 %).

Enam kui kümnekonna aasta jooksul on koolis juhtuvaid vägivaldailminguid teadvustatud, arutatud, selle vähendamiseks programme ja projekte rakendatud. Küll on aga põhjalikumalt käsitlemata koolikiusamise ja vägivalda seos soolisusega, maskuliinsuse konstrueerimisega, ea- ja sookaaslaste ootustega jms. Nii väidabki vaid veidi enam kui kolmandik vastanutest, et nad pole kuulnud erinevatest vägivalda-ilmingutest õpilaste omavahelises suhtluses – pedeks nimetamisest, seksistlike väljendite kasutamisest, löömisest ja peksmisest, juustest sikutamisest jne.

Vägivalda ja kiusamise ilmingute ning mõnede õpilaste tõrjutuse pärast on väga mures kolmandik vastanutest. Kuigi murettekitavaks peavad neid nähtusi veidi enam kui pooled õpetajatest, ilmneb selge vahe nais- ja meesõpetajate arvamusel. Naissoost õpetajatest tunneb vägivaldailmingute pärast muret enam kui kolmandik vastanutest, meessoost õpetajatest vaid viies. Just meessoost õpetajate hulgas on tunduvalt suurem ka nende osakaal (23 %), kes väidab, et see pole probleemiks. See erinevus näitab, et mehed ja naised kogevad sotsiaalset keskkonda sageli erinevalt tänu ajaloolis-kultuuriliselt kujunenud soolisele identiteedile ja kogetud soosuhetele konkreetsetes sotsiaalsetes situatsioonides, ka koolis.

5. Hoiakud seoses hariduse eesmärkide, ja kehtiva hariduspoliitikaga

Vastajatel oli võimalus seada olulisuse järjekorda kolm väidet õpetamise-kasvatamise eesmärkidest : saavutada kooskõla kehtivate normide ja tõekspidamistega, aidata igal lapsel kujuneda

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

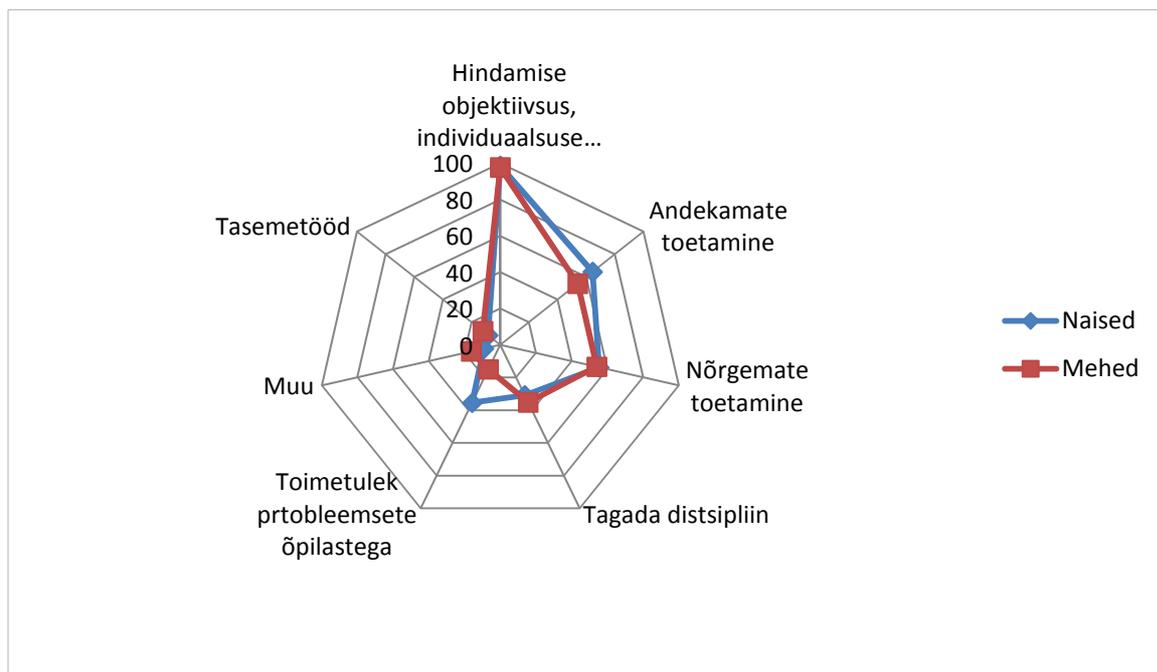
loominguliseks isiksuseks või toetada selliste väärtushoiakute kujunemist, mis on tulevikus õnneliku isikliku elu ja ühiskonnas eduka koostöömise aluseks.

Just viimane seati nii nais- kui meesõpetajate, kokku 62,6 % vastanute poolt olulisemaks eesmärgiks. Neid, kes seadsid kõige olulisemaks lapsel kujunemise loovaks ja loominguliseks isiksuseks oli vastajatest 21,7 % ja neid, kes pidasid põhiliseks saavutada haridusega sellise inimese kujundamine, kes omandaks kehtivad normid ja tõekspidamised 16,2 %.

Sooline erinevus hoiakutes ilmneb suhtumises normide omandamisse ja loovuse ning loomingulisuse arendamisse. Naisõpetajatest paigutab normide ja kehtivate tõekspidamiste järgimise esimesele kohale 14,5 %, meesõpetajatest 18,5 %, loomingulisust aga peavad naisõpetajatest esmatähtsaks 23,3 % ja meesõpetajatest 18,9 %.⁶⁵

Kõige olulisemaks eesmärgiks õppetöös peab 88,7 % vastanutest hindamise objektiivsust ja samas õpilaste individuaalsuse arvestamist. Meesõpetajate poolt on seda sagedamini mainitud (97,8 %) kui naisõpetajate poolt.

Kõige murettekitavamaks nimetatakse ükskõikseid õpilasi, nende õpimotivatsiooni puudumist (67,2 % kõigist vastanutest). Selle teguri puhul ei erine nais- ja meesõpetajate arvamused. Järgmisena on sagedamini nimetatud kodupoolse toetuse puudumist nn. raskete õpilaste puhul (65,7 %).

⁶⁵ Vastused langevad kokku eelnevalt läbiviidud rahvusvahelisele uuringuga. .

Eestist vastas rahvusvahelisele on-line küsimustikule 362 õpetajat ajavahemikul sept.- okt. 2009. Loovuse ja innovatiivse pedagoogika ning meetodite alast koolitust saanud õpetajate osakaalu poolest seevastu kuulus Eesti esimese viie riigi hulka,

Cachia, R, Ferrari, A., Kearney, C., Punie, Y., Van den Berghe, W., Wastlau, P.- Creativity in Schools in Europe: A survey of Teachers EUR Number: JRC55645 Publication date: 12/2009

http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC55645_Creativity%20Survey%20Brochure.pdf

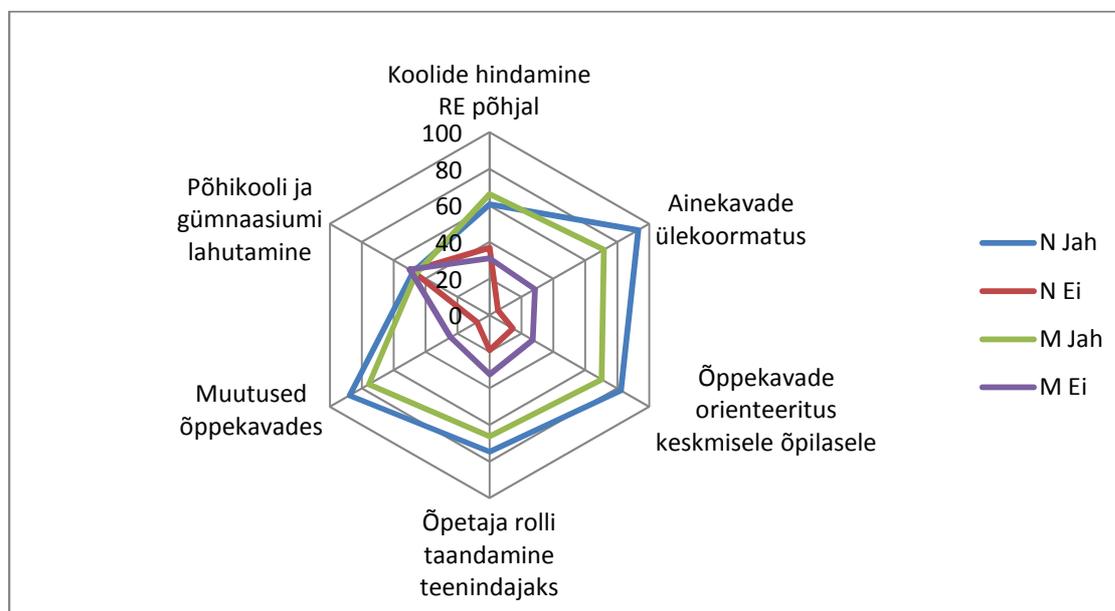
Joonis 4. Nais- ja meesõpetajate poolt olulisemaks peetud õppetöö eesmärgid.

Küsitlusega püüti välja selgitada, kuivõrd tunnetatakse senise hariduspoliitika mõju õpetajatöele – mis õpetajate arvates nende tööd suurel või vähemal määral mõjutab ja mis mitte.

Vastustest selgub, et õpetajadki on teadvustanud, kuidas neoliberaalne hariduskäsitlus on nende staatust mõjutanud – nii väidab 74,6 % vastanutest, et nende tööd on mõjutanud õpetaja taandamine teenindaja rolli. Üldises hariduspoliitiliste otsuste mõjude pingereas tõusevad esikohale ainekavade ülekoormatus (85,3%), pidevad muudatused õppekavades (83,3%) ja õppekavade orienteeritus standardiseeritud keskmisele õpilasele (77,9%). Pooled vastanud õpetajatest väitsid, et põhikoolide ja gümnaasiumi lahutamine nende tööd ei mõjuta, 32,4% meesõpetajatestki arvas, et õpetaja käsitlemine haridusteenuse pakujana nende tööd ei mõjuta. Ainekavade ülekoormatusega saavad ilmselt edukamalt hakkama juba kogemusega, 35-44 aastased õpetajad, kellest iga viies väidab, et nimetatud nende tööd ei mõjuta. Meesõpetajate hulgas on naisõpetajatest kaks korda vähem neid, kes tähtsustavad toimetulekut probleemsete õpilastega. Seda, kas nad ei näe neid või suudavad „probleemid“ kuidagi teisiti lahendada, vajaks põhjalikumat uuringut nais- ja meesõpetajate identiteedist, õpetamise meetoditest.

Enam kui pool vastanutest märgib, et tunnevad survet koolide hindamise poolt riigieksamite alusel – lga teine õpetaja tajub, et tema töö on mõjutatud koolide töö hindamisest riigieksamite põhjal. Veidi teravamalt tajuvad seda üle 55- aastased õpetajad, vaid teatud määral tunnevad seda survet noorimad.

Vaatamata pidevalt avaldatavale koolide pingereale kõrgkoolidesse sissesaamise ja hiljuti lisandunud koolide vilistlaste töötasude alusel ei pea õpetajad ise olulisteks tasemetööde tulemustele orienteerumist.

Joonis 5. Nais- ja meesõpetajate arvamused hariduspoliitiliste otsuste mõju kohta nende tööle.

6, Hoiakud ja arvamused kehtiva soosüsteemi suhtes

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Kolm neljandikku vastanutest ei pea sugudevahelisi suhteid ainult konkreetsete indiviidide vahelisteks, küll ollakse aga valdavalt seisukohal, et naistele ja meestele esitatavad ühiskonnapoolseid ootusi ei saa muuta (69,6 %). Enam kui kolmandik nõustub argikõnes levinud meemiga „poisid on poisid..“, seega seisukohaga, nagu oleks kõigil poistel togimine ja kaklemine veres, loomumane, sünniga kaasa antud. Veelgi rohkem vastanutest (46,0 %) on aga seisukohal, et poiste kasvatamisel tuleb silmas pida ja rõhutada traditsiooniliste mehelike omaduste kujundamist. Iga teine meesõpetaja toetab seda seisukohta. Andmete analüüsil selgus, et tugevaks mõjutajaks on kooli õppekeel, e. õpetaja rahvus – mitte-eestlaste nägemused on võrreldes eestlastega veidi rohkem traditsiooniliste soostereotüüpide poolt kujundatud ja neid toetavad. Nii pooldab traditsioonilise maskuliinsuse järgimist 54 % venekeelsetest ja 43,5 % eestikeelsetest vastajatest.

Kuigi 81,9% vastanutest nõustub väitega, et tööturu jagunemine naiste ja meeste töödeks sõltub varasematest haridusvalikutest, õigustavad enam kui pooled (66,7%) sellist soolist segregatsiooni põhjendusega, et naised ja mehed sobivadki paremini erinevate tööde tegemiseks. Arvamus peegeldab laialt levinud essentsialistlikke arusaamu, mis on omased suurele osale Eesti elanikkonnast.

Kooli võimalustesse vähendada tööturu soolist segregatsiooni ei usuta. Tunduvalt mõjukamaks kui kutsenõustamist koolides peetakse eriala- ja kutsevalikul kodu ja meediat (94,1%). Koolis toimuvat kutsenõustamise mõju hindab veidi kõrgemalt nais- kui meesõpetaja, ja pigem venekeelse kui eestikeelse kooli õpetaja.

7. Nais- ja meesõpetajatele, poistele ja tüdrukutele omistatavad omadused

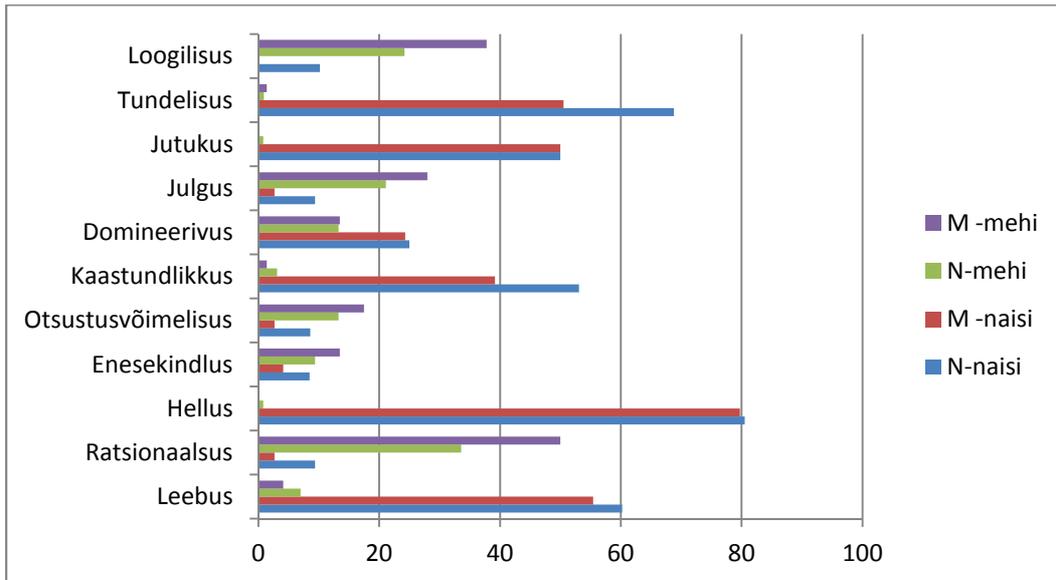
Nagu ka õpilased, pole õpetajadki sootud indiviidid vaid käituvad enamasti soosüsteemi poolt määratletud käitumismustrite järgi. Soostereotüübid loovad omakorda raamid sellele, kuidas inimesi ja olukordi nähakse ja mõistetakse, aga ka hinnatakse.

Oma grupi liikmete – kolleegide puhul pannakse tähele ja hinnatakse selliseid omadusi nagu enesekindlus, otsustusvõimelisus, julgus. Neid omadusi peeti ka kõige vähem seotuks inimese soolisusega. Kuna seaduspäraselt hinnatakse teisi inimesi nende kriteeriumide alusel, mis on endale olulised, võib väita, et selliseid, nn. traditsiooniliselt maskuliinseid omadusi mitte ainult ei kasutata kaasõpetajate hindamisel vaid ka kõrgemalt väärtustatakse.

Loogilisust, ratsionaalsust, julgust ja otsustusvõimelisust peeti valdavalt meestele iseloomulikuks omaduseks, neid mainiti ka sagedamini just meesõpetajate endi poolt.

Stereotüüpsed hoiakud ilmnevad selles, et hellust, leebust, jutukust ja tundelisust omistatakse valdavalt (60% -70% vastanutest) naisõpetajatele. Ükski meesvastaja ei arvanud näiteks, et loogilisus võiks iseloomustada naissoost õpetajat, samuti arvas vaid üks naissoost vastaja, et kedagi tema meeskolleegide seast võib jutukaks pidada.

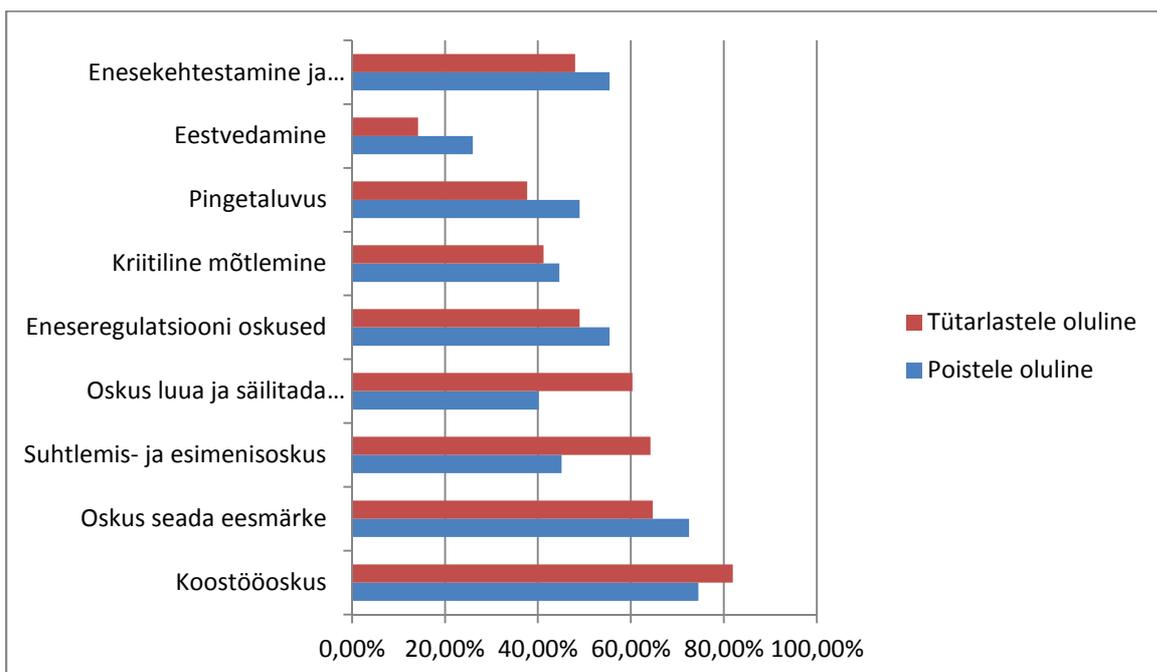
Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Joonis 6. Omadused, mis iseloomustavad naissoost ja meessoost kaastöötajaid – meeste ja naiste arvates

Suhteliselt traditsioonilisest ja patriarhaalsest ideoloogiast on mõjutatud ka tütarlastele ja poistele esitatavad ootused, seda nii neile **omistatavate omaduste** kui eeldatavate **soorollide** osas.

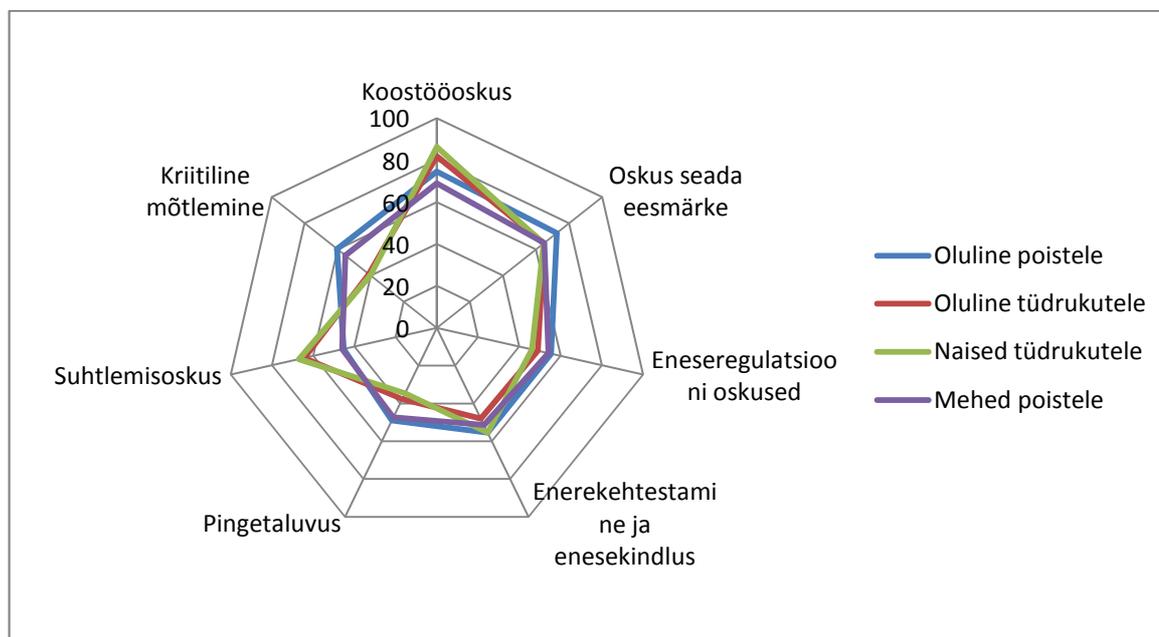
Õpilastele peetakse kõige olulisemaks koostööoskusi ning oskusi seada enesele eesmärgid – mõlemad on kriitilise tähtsusega hakkamasaamiseks tuleviku tööturul nii poistele kui tüdrukutele. Kõige suuremad erinevused poistele ja tütarlastele vajalike oskuste puhul on küsitlusandmete põhjal suhtlemisoskuses ja kriitilise mõtlemise oskuses. Esimest peetakse millegipärast rohkem vajalikuks tütarlastele, teist poisslastele. Poiste puhul eeldatakse, et neile on vajalikum ka pingetaluvus.

Joonis 7. Eri soost õpilastele oluliseks peetavad oskused ja omadused.

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Eeldatavad omadused peegeldavad kehtivat soosüsteemi ja soorollide jaotust. See, et suuri erinevusi pole ka meesõpetajate arvamusel poistele vajalike omaduste ja naisõpetajate arvamusel tütarlaste kohta näitab, kuidas kehtivad sooideoloogiat kantakse mõlema soogrupi poolt edasi.

Joonis 8. Nais- ja meesõpetajate poolt poistele ja tütarlastele esitatavad ootused nende omaduste ja oskuste kohta

Kuigi enamuse vastajate poolt olulisemaks peetud hariduse eesmärk on suunatud tulevikku, pole ootustes poistele ja tüdrukutele sugugi vajalikuks peetud neid kompetentse, oskusi ja võimeid, mille puudumist juba praegu märgata võib – meeste vähesed sotsiaalsed oskused, naiste väiksem enesekindlus ja enesekestamise oskus.

Ka Eesti elanikkonna avaliku arvamuse uuringute⁶⁶ kohaselt eristuvad oluliselt ootused poistele ja tüdrukutele (s.o. järgmise põlvkonna meestele ja naistele) eluks vajalike oskuste alusel. Poisse tuleks üldlevinud arvamuse kohaselt kasvatada ametialal edukateks (seda pea võrdselt nii meeste kui ka naiste arvates), tüdrukuid aga tuleks ette valmistada nii, et nad saaksid hakkama sotsiaalsetes suhetes ja koduses elus. Seda vaatamata sellele, et senised selgelt piiritletud soorollid on kõigile nähtavalt hägustumas. Õpetajad oma hoiakute poolest palju teistmoodi probleemi ei suhtu ja nn. keskmisest eestlasest ei erine.

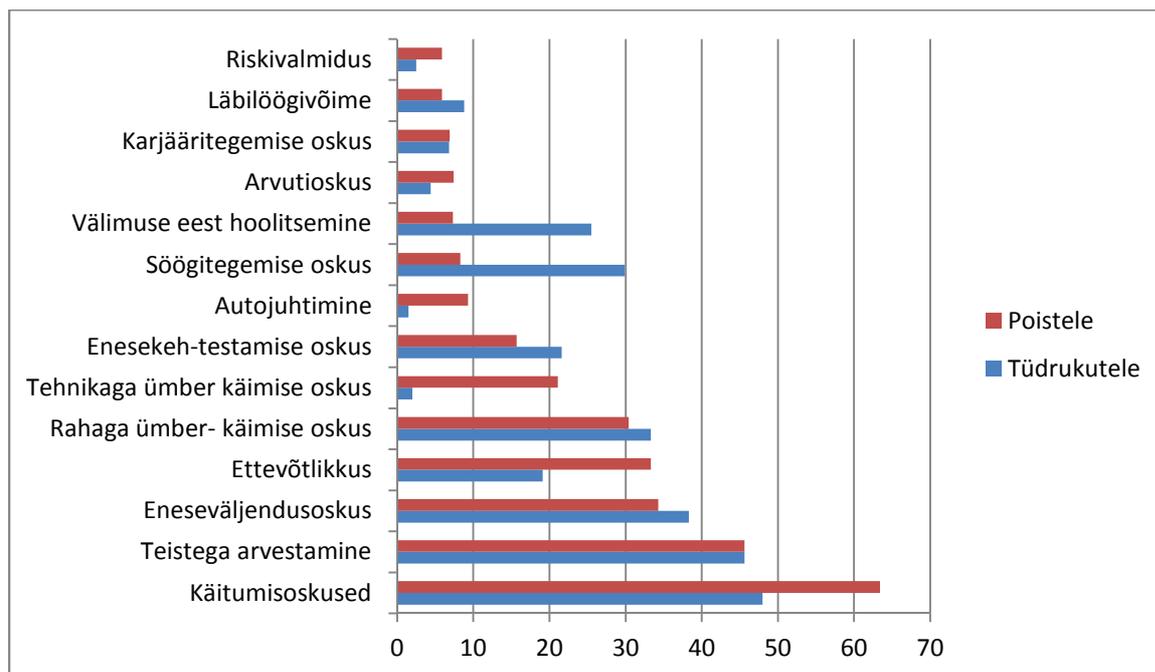
Omadused, mida koolis heaks hinnatakse – käitumine, teistega arvestamine, eneseväljendus on võrdselt oluliseks peetud mõlemast soost õpilaste puhul.

Vaatamata sellele, et enamuse õpetajatest väidab, et nende jaoks pole distsipliin eriti oluline, peavad nad kõige olulisemaks käitumisoskusi, seda veidi enam poistele kui tüdrukutele.

Käitumisoskusi hinnatakse oluliseks nii nais- kui meesõpetajate, noorema ja vanema vanusegrupi esindajate poolt ja olenemata kooli õppekeelest.

⁶⁶ Soolise võrdõiguslikkuse monitooringud 2003, 2005, 2009

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Joonis 9. Õpetajate arvamused selle kohta, milliste oskuste ja omaduste arendamisele peaks tütarlaste ja poiste kasvatamisel nii koolis kui kodus erilist tähelepanu pöörama.

Soorollidele omased stereotüüpsed hoiakud ilmnevad aga selles, kuivõrd enam oluliseks peetakse poiste puhul tehnikaga ümberkäimise ja tütarlastel söögitegemise oskusi. Selgelt stereotüüpsed on ka arusaamad sellest, kes peab enda välimuse eest rohkem hoolitsema ja kes rohkem ettevõtlik olema. Ainult kehtivad ideaalkujutlused traditsioonilistest soorollidest lubavad seletada, miks autojuhtimist peetakse isegi kaasajal oluliseks pigem poistele kui tüdrukutele, või miks on poistele sagedamini vajalikuks peetud arvutioskust.

Piltlikult võib öelda, et kui noorema vanusegrupi õpetajad arvavad, et söögitegemise oskus on kaks korda olulisem tütarlastele kui poistele, siis vanema vanusegrupi esindajad peavad seda tütarlastele lausa seitse korda olulisemaks oskuseks.

Andmed ei luba teha erilisi järeldusi selle kohta, et nooremas vanusegrupis soostereotüübid vähem levinud oleksid, sest alla 35 aastastest õpetajatest polnud ühtegi, kes oleks olnud seisukohal, et tütarlastele on vajalik ka tehnikaga ümberkäimise ja nt. autojuhtimise oskus. Küll on nad aga tunnistanud, et tüdrukutel on vaja enesekehtestamise oskust, mis tundub olevat suhteliselt progressiivne seisukoht. Ka ei arva nooremad õpetajad samavõrra kui vanemad, et enese eest hoolitsemine oleks neidudele olulisem kui poistele ning usuvad sagedamini, et ettevõtlikkust peaks õpetama ka tüdrukutele.

8. Variõppe mõjude märkamine ja selle seostamine ebavõrdsusega

Kaks kolmandikku õpetajatest arvab, et koolis poiste ja tüdrukute õppeedukusse, hoolsusesse ja puudumistesse suhtumises erinevusi ei ole.

Küll on aga tähele pandud erinevusi, mis ilmnevad nn, varjatud õppekavas – eelkõige märgatakse soolisi erinevusi võetud kohustustes ja vastutustes – esimest on märganud 44,1%, teist – vastutusvaldkondade erinevat jagunemist 51,5% õpetajatest. Enam kui pooled õpetajatest

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

(57,4 %) jagavad seisukohta, et poisid põhjustavad rohkem probleeme, aga on (isiksustena) huvitavamad. Viimane seaduspärasus on ilmnenud ka arvukates haridusvaldkonna soouuringutes ja lubab väita, et meie õpetajad ei erine selles osas näiteks Soome õpetajatest.

Vastajail, kes mainisid kasvõi ühte erinevust poistes ja tüdrukutes suhtumises, paluti märkida, kas nende hinnangul on tegemist soolise ebavõrdsusega. Vaid 11,8 % vastanutest pidas nimetatud ilminguid seotuks soolise ebavõrdsusega, valdav enamus (83,7 %) aga mitte. Ka kahtlejate osakaal oli väike – 3,4 % kõigist vastanutest.

Koolielus sõltuvad erinevused mitte bioloogilisest soost vaid pigem soostereotüüpide omaksvõtmisest, mis mõjutavad nii õpimotivatsiooni kui käitumist, aga väitega „meie koolides tuleb soolise ebavõrdsuse vähendamisega põhjalikult tegeleda“, nõustus vaid viiendik vastanutest. Samavõrd on soolise ebavõrdsuse vähendamise olulisus ka teadvustatud - 18,5 % nais- ja 28,4 % meesõpetajate poolt. Teema suhtes eitaval seisukohal on 75,4 % naisõpetajatest ja 67,6 % meesõpetajatest.

See võib tähendada ainult seda, et probleemvaldkondi, millest küllaltki sagedasti omavahel räägitakse, et seostata soolise ebavõrdsusega.

9. Õpetajate soovid ja ootused seoses soolise võrdõiguslikkuse edendamise kohustusega.

Ei avalikkusel ega õpetajatel pole võimalik olnud saavutada teemavaldkonnas ei suurt lugemust, eri vaatenurkade ja lähenemisviisidega kursisolekut ega enda tegevuse mõtestamist traditsiooniliste soorollide taastootmises – Eestis on seni ilmunud vaid üksikuid artikleid ja väljaandeid, millele oleks saanud toetuda.

Iga teine õpetaja on seisukohal, et eelkõige vajatakse soolise võrdõiguslikkuse alaseid õppevahendeid, 44,5 % vastanute arvates on vajalikud koolitused, 39,2 % õpetajate arvates on vajalikud konkreetset metoodilised materjalid, juhised ja selgitused. Nii õpetajaskonna motiveerimist kui ka välisekspertide poolset juhendamist hindab vajalikuks 28,4 % vastanutest.

Soolise võrdõiguslikkuse institutsionaliseerumist, luues selleks koolis vastavaid töögrupe, meeskondi toetab vaid iga kaheksas vastanu, iga viienda arvates on ka soolise võrdõiguslikkuse tegevuskavad enamasti sellised, mis jäävad formaalsuseks.

Küll ollakse aga veendunud strateegilises lähenemises – alustades kokkuleppimisest, selliste soolise võrdõiguslikkuse eesmärkide püstitamisest, mis on just oma kooli aspektist olulised (72,1 %).

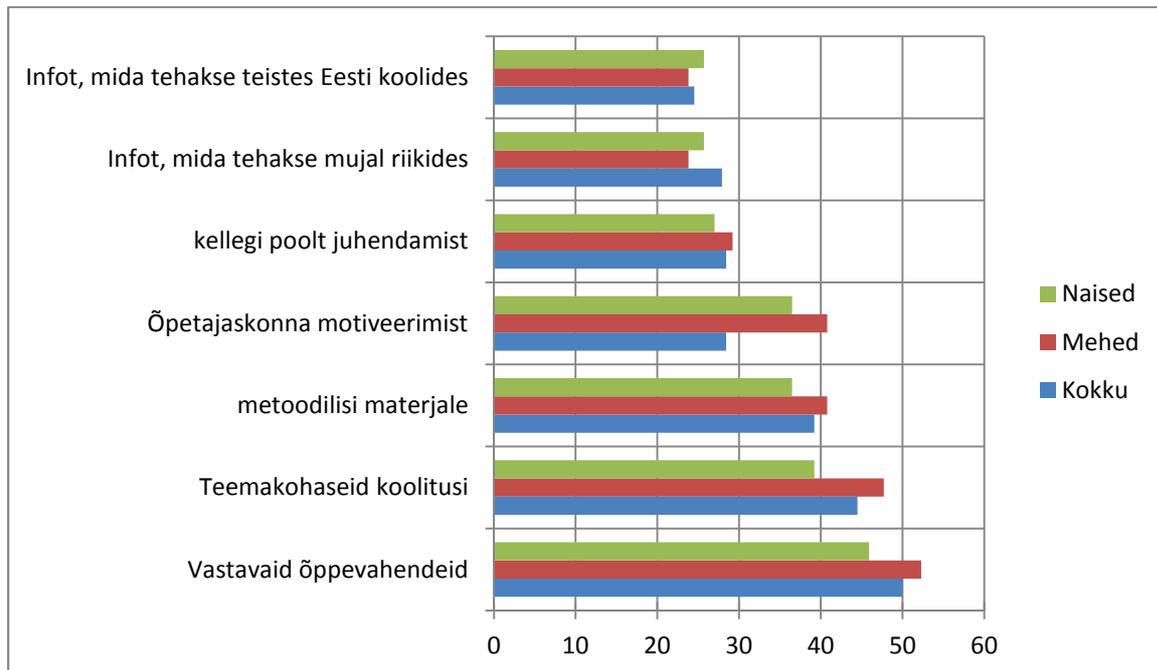
Kolmandik on seisukohal, et vajalikud on lisaks ka pidevad ühisarutelud õpilastega, aga põhimõtete elluviimine jääks juba iga õpetaja ülesandeks.

Vastustes peegelduv infovajadus - vajadus saada teada, mida tehakse mujal riikides ja teistes Eesti koolides näitab, et usutakse inspireerivatesse kogemustesse, parimatesse praktikatesse.

Vanusegruppide erinevused ilmnevad selles, kuivõrd selged arvatakse olevat soolise võrdõiguslikkuse eesmärgid. Nende lahtikirjutamise ja selgitamise vajalikkust nimetab 19,0 % noorematest ja 39,2% vanematest õpetajatest.

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Nooremast vanusegrupist väidab aga jälle vähem - 26 %, ja vanemast vanusegrupist rohkem - 31,4 %, et igasugused takistused soolise ebavõrdsuse vähendamiseks puuduvad.

Joonis 10. Õpetajate poolt vajatavad tugimeetmed sooaspekti arvestamiseks

Motivatsiooniteguriteks, mis toetaks sooaspektiga tegelemist, peetakse eelkõige võimalust arendada kooli (43,6 %) ja saavutada õpilastepoolne parem suhtumine õppe- ja kasvatustöösse (35,8 %), ühtlasi kasutada uusi tööviise ja meetodeid (31,4 %).

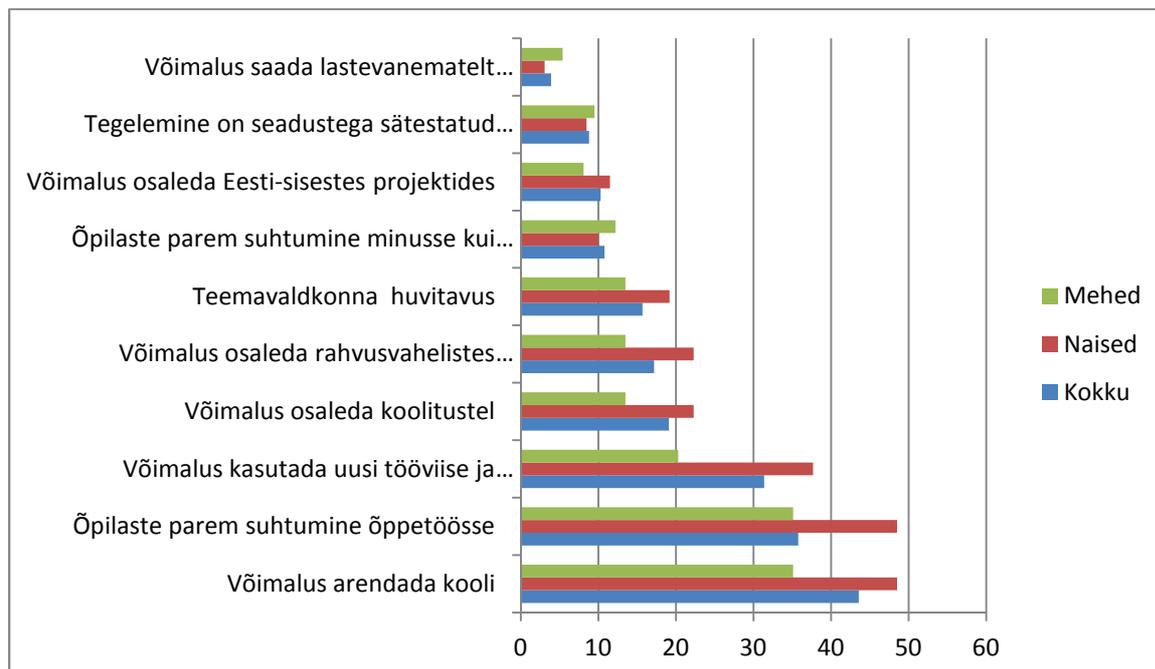
Individuaalsemat kasu - võimalust osaleda koolitustel ja rahvusvahelistes projektides hindab motiveerivateks vähem kui 20 %. (19,1 %, 17,2 %). Vaid kümnendiku arvates võiks motiveerida ka võimalus osaleda Eesti-sisestes projektides.

Teemavaldkonna huvitavust peab motivatsiooniteguriks 15,7% vastanutest, samuti ei peeta innustavaks ka võimalust, et õpilased suhtumine paraneb, sest hindama hakatakse õpetaja kaasaegsust (10,8 %). Veelgi vähem usutakse, et innustaks see, kui saadaks lastevanematelt tunnustust (3,9 %)..

Üpris väike osa on neid õpetajaid, kes arvavad, et teemaga tegelemine tõstaks nende staatust õpilaste silmis. Siin peitubki põlvkondade vaheliste arvamuserinevuste oht. Nimelt võib rahvusvahelise kodanikuhariduse uuringu järgi (ICCS 2009) väita, et õpilaste seisukohad on vägagi sugude võrdsust pooldavad. Nii näiteks on 97 % õpilastest seisukohal, et naistel ja meestel peaks olema võrdsed võimalused osaleda valitsemises – aga mida nad näevad? Eesti valitsuses vaid ühte naist! Samuti 91 % on veendunud, et võrdsed võimalused peaksid olema kõigis valdkondades, naised ja mehed peaksid saama võrdse töö eest võrdset palka. Erinevalt eestlaste üldisest hoiakust, et

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uuringus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

mehed sobivad poliitilisteks liidriteks paremini kui naised⁶⁷, on samalaadisel seisukohal ainult 36 % õpilastest, kusjuures sellist seisukohta toetavate õpilaste arv on kümne aasta jooksul vähenenud.⁶⁸

Joonis 11. Soolise võrdõiguslikkuse teemaga tegelemist motiveerivad tegurid

Kokkuvõtteks

Maailma edukaimate haridussüsteemide edutegurite väljaselgitamisele suunatud uuringus on välja toodud õpetajate rolli absoluutne olulisus kvaliteetse hariduse pakkumisel⁶⁹. Õpilaste toimetulekut Eestis analüüsinud uuring⁷⁰ rõhutab koolikliima kesket tähtsust õpilaste käekäigu juures: õpilaste hakkamasaamist koolist mõjutab oluliselt õpetajate suhtumine ning nende poolt tulenev abi ja toetus nagu ka kooli väärtussüsteem. Nii põhikoolis kui gümnaasiumis tuleb seega silmas pidada soolist võrdõiguslikkust kui väärtust nii õppetöö korralduses kui õpilastega suhtlemises. Uuringu põhjal võib aga väita, et märkimisväärsel osal õpetajaskonnast puudub kriitiline suhtumine väljakujunenud patriarhaalsesse, totalitaarriigis juurdunud sooideoloogiasse. Selle väljendumisele igapäevaelus ei osata veel vajalikul määral tähelepanugi pöörata. Arvata võib, et väga sügavalt pole veel mõistetud soolise diskrimineerimise olemust ega selle mõju õpilaste – tütarlaste ja poiste arengule.

Muid uurimistulemusi üldistades võib väita, et ükski antud uuringus õpetajate poolt tõstatatud mureküsimus ja probleem ei kujune ainult laste individuaalsete omaduste või laste individuaalsete

⁶⁷ World Values Survey

⁶⁸ Toots, A. oots, Anu (2011). Noorte kodanikukultuur kümne aastat hiljem. Eesti tulemused IEA Rahvusvahelise kodanikuhariduse uuringus ICCS 2009.

⁶⁹ McKinsey & Company. (2007). How the World's Best-performing School Systems Come out on Top

⁷⁰ Ruus, Viive-Riina; Veisson, Marika; Leino, Mare; Ots, Loone; Pallas, Linda; Sarv, Ene-Silvia; Veisson, Anneli (2007). Õpilaste edukus, toimetulek ja heaolu koolis. Tiiu Kuurme (Toim.). Eesti kool 21. sajandi algul. kool kui arengukeskkond ja õpilase toimetulek (7 - 58). Tallinna Ülikooli Kirjastus

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

omaduste ja kodukeskkonna puuduliku või ebaadekvaatse toetuse tõttu. Suurt rolli probleemide ennetamisel ja lahendamisel omavad kõik haridusinstituutsioonid ja nendes töötavad õpetajad.

Viimasel ajal räägitakse üha rohkem hariduse konkurentsivõimelisusest - uute tähenduste ja tõlgenduste tekkimise stimuleerimisest, eestlaste maailmapildi moderniseerimisest. Tütarlaste ja poiste, naiste ja meeste sotsiaalsed erinevused sõltuvad lähemast ja laiemast sotsiaalsest keskkonnast omandatud kogemustest, teadmistest ja hoiakutest. Seetõttu on oluline pöörata nii õpetajate kui õpilaste tähelepanu sooliste stereotüüpidele, õpetada neid märkama soolisi eelarvamusi nii enda kui teiste käitumises, eelkõige aga kehtestama võrdse kohtlemise norme, mis aja jooksul omakorda muudavad ka hoiakuid.

On selge, et suur sooline ebavõrdsus on sotsiaal-majanduslikus mõttes ebaratsionaalne.

Soolise ebavõrdsuse vähendamise pikemaajaline eesmärk on avardada laste ja noorte valikuvõimalusi, muuta jäiku ja aegunud soorollootusi.

Just õpetajatest võivad saada kas traditsiooniliste soorollide ja soolise ebavõrdsuse mehhanismide säilitajad või vastupidi, muudatuste tagantõukajad. Võtmeküsimuseks on seega õpetajate eelnevad teadmised, vastavasisuline haridus, aga sageli ka isiklikud uskumused, hoiakud ja käitumine. Kahtlemata mõjutab ka kogu koolikeskkond, sest varjatud õppekaval on tütarlaste ja poiste identiteedi kujundamisel, soosuhete kujundamisel sama oluline koht kui formaalsel õppel.

Paljud noormehed ja neiud teevad kutsevaliku endiselt traditsiooniliste soorollide põhjal. Selle probleemi lahendamiseks peavad kutsenõustajad soospekte paremini mõistma, et osata stereotüüpe märgata ja kummutada.

Soolise ebavõrdsuse probleeme ühes või teises valdkonnas lahendama asudes on vaja need tuvastada, mõtestada, mõista, teadvustada, kirjeldada, tähtsustada ja sõnastada. Ilma teoreetiliste eelteadmiste, faktide ja andmete kogumise ning interpreteerimiseta ja soouuringute institutsionaliseerumiseta pole see võimalik.

Rahvusvaheliste soouuringute laialdane tutvustamine toetaks samuti teadmise-, mitte arvamuspõhiseid otsuseid haridusvaldkonnas.

Paljudes muudes riikides on mõistetud, et hariduse ja teadmiste, sh. teadusliku teadmise staatust tõstavad kõige rohkem uuringud õpetajate ja õpilaste suhetest, koolikliimast.

Konstruktivistlikud uurimused on avanud ja kirjeldanud, kuidas kujunevad sotsiaalselt kinnistunud arusaamad ja kuidas need toimivad traditsioonilist sooideoloogiat taasloova haridussüsteemi mõjul. On jõutud järeldusele, et maskuliinsused ja feminiinsused ei esine enne sotsiaalseid käitumisakte kui kinnistunud isiksuseomadused, vaid need ilmnevad käitumisaktide ja argitegevuse käigus. Seetõttu on oluline uurida sotsiaalset tegelikkust võimalikult palju õppe- ja kasvatusprotsessides osalejate endi seisukohast ja nende kaudu. Mitte ainult arvamusküsitlustes ei peegeldu erinev suhtumine, vaid selliste kooli argielu situatsioonide sihipärasel vaatlemisel ja analüüsimisel, mida tavaliselt tähele ei panda – õppematerjalides, ruumikasutuses, õpetajapoolsete ressursside – aja ja tähelepanu osutamises, kõigi kooliliikmete omavahelises suhtlemises.

Ühiskonna soolise struktuuri mõjude mõistmine, analüüsimine, nendest teavitamine eeldab võimet kultuurilist ja sümbolilist keskkonda kriitiliselt analüüsida ja hinnata.

Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks

Oluline on sügavalt läbi arutada, millistes suundades liikuda. Eriti kriitilist analüüsi vajaks seisukohad, mille alusel väidetakse, et soolist diferentseerimist on vaja selleks, et anda poistele rohkem iseseisvust ja eneseväljendust ning edu võimaldavaid ülesandeid, milles ei puudu võistluslik element. Sellised nõudmised diskrimineerivad tütarlapsi. On peaaegu põhiküsimus, kas süvendada veelgi olemasolevat soolist segregatsiooni ja soogruppide vastandust või pakkuda mõlemale soogrupile neid oskusi ja omadusi, millest neil praegugi, rääkimata tulevikust, puudu jääb - tütarlastele enesekindlust, riskijulgust, ettevõtlikkust, tehnikahuvi jms, poistel oskusi, mida on vaja suhtlemiseks, läbirääkimiseks, teistega arvestamiseks, vägivalla vältimiseks jms.

Soolisuse käsitlemine seoses hariduse ja kasvatusega on olnud valdavalt seotud psühholoogia-alaaste uuringutega. Põhjuseks haridusideoloogia, mille kohaselt asetatakse rõhku individuaalsusele, õpilase enda vastutusele realiseerida oma potentsiaali või vastutada kas edu või ebaõnnestumise eest. Nii ongi ka õpilasekesksuse nõudmisel õpilast nähtud väljaspool sotsiaalseid suhteid. Õpilaste individuaalse kasvatusega ei saa aga muuta ühiskonna baasideoloogiaid. Ka üksikud õpetajad, ükskõik kui hästi nad oleksid varustatud õppematerjalide, videote ja teadmistega elimineerimaks soolist ebavõrdsust, ei tuleks selle ülesandega toime, sest ei kool ega klass ei eksisteeri isolatsioonis, ammugi siis inimesed, kes seal õpivad ja töötavad.

Eesti säästva arengu strateegias väidetakse, et arengukiirendus eeldab uute arengufaktorite teadlikku sissetoomist ja jõulist kultiveerimist. Üheks selliseks on kahtlemata sooperspektiiv ja soolise ebavõrdsuse vähendamisele, diskrimineerimise vältimise ja sallivuse suurendamisele suunatud meetmed. Tegemist ei ole kahe ühiskonnagrupi vastandamise või võitlusega, veelgi vähem naiste ja meeste ühesuguseks muutmisega, vaid ühiskonna ühe süsteemi – soosüsteemi – moderniseerimisega, inimestele vabamate valikuvõimaluste loomisega, ja nii majanduskeskselt kui see ka ei kõla – inimressursi ratsionaalsema kasutamisega.